

Władysław Kubik

Biuletyn katechetyczny (85)

Collectanea Theologica 69/2, 89-111

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN KATECHETYCZNY (85)

ZAWARTOŚĆ: I Sprawozdanie z Sympozjum Sekcji Wykładowców Katechetyki i Pedagogiki Wyższych Uczelni Katolickich w Polsce – Częstochowa 1998. II. Działalność katechetyczna ks. Józefa Wojtukiewicza w latach 1937-1989 na tle teorii i praktyki katechetycznej w Polsce.*

I. SPRAWOZDANIE Z SYMPOZJUM SEKCJI WYKŁADOWCÓW KATECHETYKI I PEDAGOGIKI WYŻSZYCH UCZELNI KATOLICKICH W POLSCE – CZĘSTOCHOWA 1998

W dniach 28 – 29 września 1998 r. odbyło się w Częstochowie – w domu Księża Jezuitów – Sympozjum Sekcji Wykładowców Katechetyki i Pedagogiki Wyższych Uczelni Katolickich w Polsce na temat Nowego Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji. W sympozjum wzięło udział 62 wykładowców z różnych stron Polski.

Spotkanie otworzył ks. prof. dr hab. Roman Murawski – przewodniczący Sekcji. Po słowach serdecznego powitania wygłoszono referaty. Wszystkie one zostaną wydane drukiem, dlatego w tym miejscu ograniczymy się do podania ich głównych myśli.

Referaty

1. Ks. dr Piotr Tomasiak, *Prezentacja i charakterystyka nowego Dyrektorium o katechizacji.*

Wielkim wezwaniem do powstania nowego Dyrektorium stała się współczesna przemiana życia, która spowodowała głęboką refleksję nad katechezą.

Nowe Dyrektorium ujmuje ewangelizację jako proces. Podstawowym jej elementem jest posługa Słowa, ale nie można jej ograniczać wyłącznie do tego, gdyż, wg Dyrektorium, ma ona szerszy zasięg.

Prelegent omówił zasadę wierności Bogu i człowiekowi podkreślając, że szczególną formą realizacji tej zasady jest inkulturacja – przeniknięcie kultury wiary.

Następnie wypunktował istotne zadania katechezy, do których należą:

*Redaktorem Biuletynu katechetycznego jest Władysław Kubik SJ, Warszawa – Kraków.

- wychowanie liturgiczne (realizowane w ramach katechezy parafialnej);
- formacja moralna (oparta o czynny udział w sakramentach);
- nauczanie modlitwy;
- wychowanie do wspólnoty przez doświadczenie wspólnoty w małych grupach;
- wprowadzenie do realizowania misji.

Wymienione zadania wskazują na potrzebę wsparcia nauczania religii w szkole przez katechezę parafialną.

Dyrektorium ogólne sugeruje opracowanie szczegółowych dyrektorium dla poszczególnych krajów i utworzenie ogólnokrajowego centrum katechetycznego.

2. Bp dr hab. Antoni Długosz, *Katecheza w misji duszpasterskiej Kościoła*.

Kolejny prelegent przedstawił pojęcie ewangelizacji w sensie szerszym i ścisłym oraz wskazał na miejsce katechezy w szeroko rozumianej ewangelizacji.

Następnie omówił funkcje głoszenia Słowa Bożego, do których należą:

- zwołanie i powołanie do wiary;
- chrześcijańskie wtajemniczenie w życie wiary i we wspólnotę ludu Bożego;
- stałe wychowanie do wiary;
- wychowanie liturgiczne (funkcja liturgiczna);
- wykład wiary (funkcja teologiczna).

Następnie przedstawił środowiska społeczno-religijne, w których ma się dokonywać ewangelizacja. Mogą to być:

- środowiska niechrześcijańskie;
- wspólnoty chrześcijańskie potrzebujące katechezy w celu pogłębienia wtajemniczenia w życie wiary;
- środowiska pośrednie domagające się nowej ewangelizacji.

Przy końcu swego wystąpienia ks. Biskup skoncentrował uwagę uczestników na roli katechezy według omawianego Dyrektorium, które sprowadza się:

- do pierwszego głoszenia Słowa Bożego, wezwania do nawrócenia i włączenia do wspólnoty Kościoła;
- do katechezy stałej (*lectio divina* katecheza liturgiczna, katecheza okazjonalna systematyczny wykład Słowa Bożego).

Prelegent także podkreślił, że nauczanie religii w szkole winno być uzupełnione katechezą i celebracją liturgiczną.

3. Ks. dr Andrzej Offmański, *Pojęcie katechezy*.

Dyrektorium stwierdza, że początki katechezy wiążą się z początkami Kościoła. W oparciu o to stwierdzenie prelegent omówił krótko rozwój katechezy w poszczególnych okresach historycznych. Następnie przedstawił cel i naturę katechezy.

Celem katechezy jest kształtowanie w katechizowanych dojrzałej wiary. Obejmuje ona pierwsze pouczenia o prawdach wiary, inicjację chrześcijańską oraz doprowadzenie do osobistej decyzji.

Przybliżając naturę katechezy według Dyrektorium prelegent podkreślił, że jest ona pastoralną działalnością o charakterze eklezjalnym. Dyrektorium akcentuje również eklezjalny wymiar wiary. Dlatego katecheza nie może ograniczać się tylko do nauczania, ale powinna być także wychowaniem i wprowadzeniem do wspólnoty Kościoła, do podejmowania jego misji.

4. Ks. dr Józef K r a s z e w s k i , *Wymogi Dyrektorium odnośnie do metody w katechezie*.

Prelegent omówił zasady, które winny wyznaczać profil katechezy.

1. Pedagogia Boża – jest źródłem całej pedagogiki. Opiera się ona na wierności Boga wobec ludzi, która przejawia się w kilku wydarzeniach:

– Bóg zawiera przymierze z określoną grupą ludzi, a jeśli zawiera je z jedną osobą to jest nią osoba reprezentująca grupę;

– Przymierze sprawia, że Bóg naprawdę jest ze swoim ludem;

– Przymierze realizuje zasady dialogu, nie ograniczając Wszechmocy Boga;

– Przymierze Boga z ludźmi dokonuje się w Duchu Świętym.

2. Pedagogia Chrystusa.

Jezus głosił Dobra Nowinę. Przyczyna braku sukcesów naszej katechezy często tkwi w tym, że Ewangelia nie jest głoszona jako Dobra Nowina. Jezus nie oddzielał treści od metody, ale łączył je. Nie zaczynał od definicji, ale otwierał na tajemnicę. Starał się, by Jego słuchacze przeżyli głoszoną prawdę. Posługiwał się w tym celu doświadczeniem ludzkim i oczyszczał tę ludzka rzeczywistość.

3. Pedagogia Kościoła.

Środowiskiem katechezy jest Kościół. Katecheza jest funkcją Kościoła. Wspólnota Kościoła gwarantuje jej owocność, dlatego jest niezwykle ważne, aby szkoła, klasa stawały się wspólnotami tworzącymi Kościół i prowadzącymi do Kościoła.

4. Zasada wierności Bogu i człowiekowi.

Zależność metody od treści jest oczywista w każdym przedmiocie, tym bardziej w katechezie. Nie należy zatem zbyt łatwo sięgać po metody humanistyczne. Zachodzi potrzeba wypracowania metod ściśle katechetycznych, które będą prowadzić do spotkania wychowanka z Bogiem.

5. Stosowanie metody indukcyjnej i dedukcyjnej.

Nie można owocnie stosować jednej metody, gdyż wykluczanie rodzi fatalne następstwa.

6. Działanie Ducha Świętego w każdym chrześcijaństwie.

Zadaniem katechety jest dobieranie takich metod, które by pobudzały do zaangażowania w misję pod kierownictwem Ducha Świętego. Na zakończenie prelegent omówił znaczenie osobowości katechety i dobrego kontaktu z uczniami, a także z ich rodzicami

5. Ks. Stanisław Ł a b e n d o w i c z , *Formacja katechetów*.

Ostatni prelegent uwzględnił trzy zasadnicze zagadnienia dotyczące formacji katechetów.

1. Uwarunkowania formacji.

Na katechetów zgłaszają się często ludzie z rodzin niepełnych i z bardzo różnych środowisk o dosyć wątpliwej motywacji.

Dostrzeganie wagi formacji katechetów jest rezultatem pogłębionej refleksji Kościoła.

Potrzebni są katecheci obdarzeni głęboką wiarą i wrażliwością społeczną, odznaczający się tożsamością eklezjalną. Formacji takich osobowości nie można powierzać przypadkowym ludziom, ale takim, którzy potrafią prowadzić formowanych przez Chrystusa w Duchu Świętym do Ojca.

2. Podstawowe wymiary formacji.

Formacja winna rozpocząć się od kształtowania dojrzałości ludzkiej, chrześcijańskiej a następnie zmierzać do dojrzałości wiary i podjęcia misji w Kościele. Dyrektorium wyraźnie zwraca uwagę na dojrzałość intelektualną i emocjonalną. Mówi również o miłości katechety do ucznia, która winna wyrażać się w serdeczności, cierpliwości, przyjaźni, dobroci, uznania dobra, w służbie.

Formacja katechetów zakłada także dobrą znajomość Orędzia i umiejętność przekazu.

3. Sposoby formacji.

Formacja dokonuje się we wspólnocie Kościoła. W niej katecheta doświadcza swego powołania. Katecheta winien występować we wspólnocie uczniów jako świadek, a nie jako dyrektor.

Formacji służą rekolekcje, dni skupienia czy różnego rodzaju sympozja. Istnieją również specjalne szkoły formujące katechetów. Cechuje je systematyczność i fachowość.

Dyskusja

Po każdym referacie miała miejsce dyskusja, podczas której uzupełniano wypowiedzi prelegentów i wnoszono nowe aspekty. Zwracano uwagę na potrzebę dowartościowania w naszym duszpasterstwie katechezy dorosłych. Wskazywano, że może się ona rozwinąć w ruchach i stowarzyszeniach religijnych lub przy okazji przygotowywania dzieci do sakramentów świętych. Dostrzegano również konieczność dopełnienia katechezy szkolnej przez katechezę parafialną i podkreślano komplementarną rolę w wychowaniu religijnym trzech środowisk: rodziny, szkoły i Kościoła. Postulowano opracowanie programu formacji katechetów, ponieważ odczuwa się brak w tej dziedzinie jasno sprecyzowanych wymagań i celów.

W sympozjum uczestniczyła mgr Grażyna Płoszajska, która w swym krótkim wystąpieniu podzieliła się spojrzeniem na katechezę od strony Ministerstwa Edukacji Narodowej. Podkreśliła, że MEN wyraża uznanie dla katechezy w szkole oraz organizowania rekolekcji przed Wielkanocą. Pani Magister powiedziała, że podstawową funk-

cję wychowawczą winna pełnić rodzina. Kościół i szkoła pełnią funkcję pomocniczą, jakkolwiek układ ten bywa zachwiany. Zaakcentowała fakt ratyfikowania Konkordatu i dodała, że nadszedł czas, aby jego postanowienia wprowadzać w życie. Przypomniała, że Ministerstwo daje możliwość przeznaczenia dwóch godzin tygodniowo na naukę religii, ale trzeba tę sprawę odpowiednio wcześniej załatwić.

Poinformowała o odbytej rozmowie dotyczącej stopni kwalifikacyjnych katechetów, z której uzgodnienia zostały utrwalone na piśmie i podpisane przez przedstawiciela władz kościelnych. Poruszyła problem wychowania w świetle reformy szkoły i przekazała oczekiwania MFN, aby każdy nauczyciel był wychowawcą, a szczególnie, aby był nim katecheta.

Pod koniec sympozjum przedyskutowano strukturę Sekcji. Dyskusję tę cechowała wyjątkowa jednomyślność. Postanowiono wystąpić z wnioskiem, aby wykładowcy pedagogiki mieli oddzielną sekcję, która umożliwi im wspólne spotkania celem pogłębiania zagadnień ściśle pedagogicznych.

Zgodzono się również na zmianę struktury Sekcji Wykładowców Katechetyki. Zadania dotychczasowej konsulty przejmie zastępca przewodniczącego i sekretarz.

Na przewodniczącego wybrano ponownie ks. prof. dr hab. Romana Murawskiego OSB, na zastępcę ks. prof. dr hab. Zbigniewa Marka SJ, a sekretarzem został wybrany o. mgr Krzysztof Kacprzak pełniący tę funkcję od wielu lat.

Na zakończenie przedstawiciele uczestniczący w sympozjum wyrazili wdzięczność organizatorom za trud związany z przygotowaniem tego spotkania. Przewodniczący ze swej strony podziękował wszystkim prelegentom, którzy tak chętnie podjęli się przygotowania referatów i gościnnemu domowi Księża Jezuitów, w którym wszyscy czuli się dobrze.

s. Czesława Margarita Sondej OSU

II. DZIAŁALNOŚĆ KATECHETYCZNA KS. JÓZEFA WOJTUKIEWICZA W LATACH 1937-1989 NA TLE TEORII I PRAKTYKI KATECHETYCZNEJ W POLSCE¹

Okres po II wojnie światowej był bardzo trudny w każdej dziedzinie życia z uwagi na ogromne zniszczenia materialne i duchowe. Nadto w Polsce, której wolność została okupiona krwią wielu ludzkich istnień zniewolenie przybrało inny wymiar. Rozpoczęła się ostra walka władzy komunistycznej skierowana przeciwko Kościołowi. Ogra-

¹ Obszerny skrót rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Władysława Kubika SJ.

niczenia stosowane wobec Kościoła, odnosiły się w dużej mierze do nauczania religii² Działalność katechetyczna Kościoła w Polsce powojennej, w tym jakże trudnym czasie, nie została jeszcze wystarczająco opracowana. Cenzura państwowa rządu komunistycznego skutecznie utrudniała publikowanie materiałów, które przybliżały prawdę tamtych lat. Dopiero w ostatnim czasie ukazują się prace podejmujące temat zaangażowania katechetycznego Kościoła w warunkach systemu totalitarnego, najczęściej na przykładzie jakiejś diecezji.³

Ks. Józef Wojtukiewicz należy do nielicznego od czasów II wojny światowej grona osób, które swoją wyteżoną pracą, borykając się z wieloma trudnościami materialnymi, społecznymi i politycznymi – w latach powojennych – stwarzały podwaliny rozwoju teorii i praktyki katechetycznej. Postać ta jest mało znana, bowiem większość jego opracowań katechetycznych nie została opublikowana z powodu ogromnych ograniczeń i cenzury państwowej. Niemniej opracowane przez ks. Wojtukiewicza materiały katechetyczne w setkach egzemplarzy przepisywane na maszynie lub powielane, docierały do katechetów w wielu zakątkach Polski. Stanowiły ogromną pomoc w pracy katechetycznej w czasach gdy tak bardzo odczuwano brak pomocy katechetycznych.

Ogromną troską ks. Wojtukiewicza było odnowienie życia religijnego w polskim narodzie. Pragnął to czynić przez dobrze prowadzoną katechizację. Dlatego wielką rangę nadawał właściwemu przygotowaniu katechetów i metodzie katechetycznej. Bowiem, jak twierdził, treści religijne winny być przekazywane przez ludzi, którzy są Bogu całkowicie oddani, mają solidną formację intelektualną i szanują naturę dziecka, respektując jego psychiczne możliwości i uwarunkowania.

Ks. J. Wojtukiewicz był twórcą, organizatorem i kierownikiem Instytutu Katolickiego – instytucji szkoleniowej zwanej także Szkołą Służby Bożej – stawiającej sobie w początkowej fazie za cel kształcenie katolickiej inteligencji a w późniejszym okresie przygotowującej przede wszystkim dziewczęta do pracy katechetycznej. Ks. Wojtukiewicz prowadził także szeroko zakrojoną działalność poza Instytutem, aczkolwiek Instytut stanowił główną

² J. Charytański, *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Warszawa 1991, s. 10-22. Por.: ks. J. Dopke, *Przemiany katechizacji w Polsce*, w: *Katecheza w szkole*, pr. zb. pod red. M. Majewskiego, Lublin 1992, s. 13-29; ks. E. Majcher, *Wokół nauki religii w polskiej szkole*, Warszawa 1992, s. 11-16.

³ Zasadnicza zmiana dokonana się na przełomie lat 80. i 90, gdy doszło do zlikwidowania systemu totalitarnego. Pojawiły się wówczas pozycje dokumentujące działalność katechetyczną Kościoła w tym okresie, m.in.: R. Harmaciński, *Kursy przygotowujące katechetów w Diecezji Gorzowskiej w latach 1949-1972*, w: *Studia Katechetyczne* t. VI, zb. pod red. J. Charytańskiego, Warszawa 1987, s. 11-253; S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945-1961*, Wrocław 1995; M. Korgul, *Działalność i refleksja katechetyczna w Kościele na Dolnym Śląsku w okresie powojennym*, Legnica 1997.

bazę, w której rodziły się pomysły i przygotowywano wszelkie materiały potrzebne do pracy w terenie. Był twórcą ogólnej idei i programu pracy w Instytucie Katolickim. Na szczególną uwagę zasługują kursy katechetyczne organizowane w wielu miejscach Polski, a przede wszystkim w Archidiecezji Wrocławskiej i Diecezji Warmińskiej. Różnorodne materiały katechetyczne – podręczniki, katechizmy, szkice katechetyczne, materiały formacyjne i wizualne pomoce do prowadzenia lekcji religii były ogromnym wsparciem dla katechetów w prowadzeniu działalności katechetycznej, a nawet tę działalność wprost umożliwiały. Ks. J. Wojtukiewicz był bowiem autorem i redaktorem licznych publikacji. Tak rozległa działalność ks. Wojtukiewicza i założonego przez niego Instytutu Katolickiego była możliwa dzięki współpracy z grupą osób, którym bliska była idea Instytutu i które nade wszystko pragnęły służyć Panu Bogu w Kościele odnowy.⁴

Tragiczne były dzieje tego Instytutu, od zarysów jego tworzenia przed wojną w Wilnie, przez organizowanie go w powojennej Polsce i przenoszenie z miejsca na miejsce.

Początki Instytutu Katolickiego w Wilnie w okresie międzywojennym

Po długiej niewoli trwającej od końca XVIII w. do początku XX w. odzyskanie niepodległości stworzyło zupełnie nową sytuację dla Kościoła i rozwoju religijności w naszym kraju. Uchwalona 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁵ zapewniała wolność wyznania i przekonań religijnych. Normy Konstytucji zostały potwierdzone w Konkordacie z 1925 r. Dokumenty te stabilizowały sytuację Kościoła w Polsce. Niestety Episkopat Polski musiał ciągle bronić⁶ praw Kościoła. Jednak praca Kościoła stawała się coraz bardziej intensywna. Wskazania duszpasterskie papieża Piusa XI zawarte w wielkich encyklikach⁷, znalazły oddźwięk w dużym ożywieniu

⁴ Współpracowniczką ks. J. Wojtukiewicza była Adela Stefanowicz. Oboje współtworzyli dzieło jakim był Instytut Katolicki. Dzisiaj trudno jest określić, czy wkład na danym odcinku był większy. A. Stefanowicz wносиła ogromne bogactwo własnych myśli, pragnień, ideałów. Jej twórczy wkład w dzieło wychowania religijnego był ogromny. Działalność A. Stefanowicz dostarcza materiałów zasługujących na oddzielną pracę monograficzną. Tych dwoje ludzi ogarniętych pasją służenia całym życiem Bogu skupiało wokół siebie młodych, którzy także sens swojego życia postrzegali w pracy apostołskiej. Z tej grupy wyłonił się z czasem Instytut Świeckiego Życia Konkretowanego.

⁵ *Tekst Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonej dnia 17 III 1921 r.*, Grudziądz 1921.

⁶ Władze państwowe wynajdywały coraz to nowe trudności w realizowaniu zobowiązań wynikających z Konstytucji i Konkordatu. Przez cały okres II Rzeczypospolitej trwały rozmowy i pertraktacje na ten temat; S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, s. 351-355.

⁷ *Ubi arcano Dei* z 1922 r., AAS XIV 1922, s. 676-699; *O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży (Divini Ilius Magistri)* z dn. 31 XII 1929 r., Kielce 1947; *O małżeństwie chrześcijańskim (Casti connubii)* z dn. 31 XII 1930, Kraków 1931; *O odnowieniu ustroju społecznego (Quadragesimo anno)* z 1930 r., Poznań 1935; *O położeniu Kościoła katolickiego w Rzeszy Niemieckiej* z dn. 14 III 1937, Lublin 1937.

organizacji i ruchów religijnych. Ponad inne organizacje wyrosła Akcja Katolicka. Jej celem było przygotowanie świeckich katolików do pracy apostołskiej. Coraz szerzej zapoznawano się z nowymi ideami odnowy liturgicznej zainicjowanej na Zachodzie Europy już w połowie XIX w.⁸ W okresie międzywojennym Kościół podejmował wiele inicjatyw duszpasterskich w atmosferze upragnionej wolności, która zachęcała do działania. Trzeba jednak zaznaczyć, że wraz z ożywieniem życia religijnego w dwudziestoleciu międzywojennym, kraj nasz stał się terenem intensywnej agresji antyreligijnej w związku z rosnącym oddziaływaniem wpływów socjalistycznych i komunistycznych.

W 1926 r. młody kapłan, ks. Józef Wojtukiewicz rozpoczął pracę wykładowcy filozofii w Seminarium Duchownym w Łucku na Wołyniu. Praca naukowa dawała mu dużo radości i satysfakcji, ale była w nim także tęsknota za pracą duszpasterską w środowisku świeckim. Dostrzegał religijną bierność świeckich katolików, a tym samym potrzebę ich formacji duchowej. Te pragnienia były niewątpliwie ukierunkowane wskazaniami duszpasterskimi ówczesnego papieża, Piusa XI, ale wyływały także z doświadczeń pochodzących z okresu pobytu we Francji, dokąd wyjechał aby pogłębić studia filozoficzne jeszcze przed rozpoczęciem pracy dydaktycznej. Na długo – jak sam wspomina – utrwalił się w jego pamięci obraz „spoganiałej” parafii francuskiej⁹ W Łucku podejmował więc próby spotkań z młodzieżą i dorosłymi. Przygotowywał dla nich konferencje religijne, lecz napotykał duże opory, gdy próbował włączyć ich do bardziej ściślej współpracy. Religijność ograniczała się do spełniania praktyk religijnych, była zbyt powierzchowna, aby mogła motywować postawy i zachowania społeczne. Przyczyn takiego stanu było wiele i wiele dziedzin życia Kościoła wymagało odnowy. Ks. Wojtukiewicz coraz wyraźniej dostrzegał, że odnowa religijna winna objąć przede wszystkim wychowanie dzieci i młodzieży. Bardzo sobie cenił współczesne osiągnięcia z dziedziny nauk psychologiczno-pedagogicznych. Uważał, że trzeba je połączyć z nauką katolicką, tak aby wartości przyrodzone złączone z nadprzyrodzonymi włączyć w proces wychowania integralnego¹⁰. Takie wychowanie, wymagało nie tylko jasno postawionego celu, ale także odpowiednich środków i metod służących jego realizacji. Temu właśnie dziełu służyła praca Poradni Wychowawczej w Wilnie, prowadzona przez A. Stefałowicz. Ks. J. Wojtukiewicz rozumiał, jak ważna dla Kościoła jest ta działalność, chciał ją wesprzeć, rozszerzyć, zespolić ludzi, którym były bliskie sprawy wychowania katolickiego. Chcąc pełniej oddać się tej pracy, w której do tej pory uczestniczył tylko pośrednio, podjął starania o przeniesienie do Wilna.

⁸ W. Dępczyński, *Z dziejów ruchu liturgicznego w Polsce*, RBiL 2(1949), s. 299-302. Por. także: J. Sroka, *Odnowa liturgii przed Soborem Watykańskim II w Polsce*, RBiL 29(1976), s. 179-189.

⁹ J. Wojtukiewicz, *Dzieje Instytutu Katolickiego*, t. 1, Gietrzwałd przyp. data 1962-1964 (poz. książkowa) mps Ar.IK/G 455, s. 97-98.

¹⁰ J. Wojtukiewicz, *Katolicka ideologia wychowania*, Ku Szczytom, 38/1937, s. 16-18.

Jeszcze tego samego 1937 roku, w którym przybył do Wilna, podjął się wygłaszania dyskusyjnych wykładów publicznych; dotyczących życia wewnętrznego. W tym początkowym okresie pracy w Wilnie poczynił także wiele spostrzeżeń odnośnie do środowiska i atmosfery społecznej. Wielu ludzi było wrogo ustosunkowanych do wszystkiego co katolickie, religijne, kościelne. Domagano się usunięcia religii ze szkół, utrudniano udział w uroczystościach kościelnych, organizując równolegle inne zajęcia, ośmieszano zasady etyki chrześcijańskiej.¹¹ Sytuacja na zewnątrz Kościoła stawała się coraz bardziej trudna. Pomimo zapewnionej konstytucyjnie wolności, niektóre ugrupowania, wrogie Kościołowi, coraz wyraźniej występowały przeciwko niemu, zwłaszcza masoneria i komuniści. Papież Pius XI chcąc powstrzymać destrukcyjny wpływ ugrupowań antykościelnych, wzywał świeckich do uczestnictwa w życiu Kościoła, do współpracy z kapłanami. Rozpowszechniona była encyklika *O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży*;¹² kształtująca przekonanie, że wychowaniem religijnym należy objąć całego człowieka na każdym etapie jego życia „aby wszystko odnowić w Chrystusie”. Tymczasem katolicka praca wychowawcza była ciągle w zarodku. Mocno odczuwano brak katolickich wychowawców. Liczba księży prefektów była znikoma wobec potrzeb szkoły polskiej¹³. Z konieczności w wielu szkołach lekcje religii prowadzili nauczyciele świeccy, których przygotowanie intelektualne, teologiczne i życie religijne pozostawiały wiele do życzenia. W pracy wychowawczej Kościoła odczuwano także brak wypróbowanych metod oraz pomocy dydaktycznych. W praktyce środkiem wychowawczym był ciągle werbalizm pedagogiczny. Tymczasem w I połowie XX w. w rozwoju myśli dydaktycznej zaznaczył się wielki postęp. Podejmowano próby ubogacenia metod nauczania oraz próby reform w zakresie treści i celów nauczania. Postulatami tzw. nowego wychowania zainteresowani byli także katechetycy¹⁴. Istniała paląca potrzeba scalenia wysiłków naukowych, pogłębienia ich, a przede wszystkim zespolenia z konkretnym życiem. Chodziło o to, aby dzieci i młodzież wprowadzać do czynnego udziału w lekcjach religii jak również do czynnej postawy wobec spraw życia religijnego¹⁵. Ks. J. Wojtukiewicz uznał za konieczne podjęcie wysiłku w celu udo-

¹¹ Cz. Strzeszewski, *Wpływ katolickiej myśli i działalności społecznej na życie społeczne Kościoła*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce*, pr. zb. pod red. Cz. Strzeszewskiego, Warszawa 1981, s. 594-595. Por. także: *Sprawy szkolne. Protokół pewnej konferencji pedagogicznej*, MKW 19/1930, s. 88-94.

¹² Pius XI, Encyklika *O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży (Divini Ilius Magistri)* z dn. 30 XII 1929, Kielce 1947.

¹³ *Księża prefekci polscy*, MKW 28/1939, s. 241. Por. także: S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, s. 283.

¹⁴ W. Kubik, *Rozwój myśli dydaktycznej w polskiej literaturze katechetycznej w latach 1895-1970*, Warszawa 1987.

¹⁵ Przemówienie ks. J. Wojtukiewicza wygłoszone z okazji 25-lecia I.K. w Gietrzwałdzie, AR IK/G 1052.

skonalenia metod i środków wychowania i nauczania religijno-moralnego. Efektem zainteresowań sprawami wychowania stał się, opracowany przy znacznym współudziale A. Stefanowicz, *Plan wychowania dzieci w wieku przedszkolnym*¹⁶. Stanowi on bardzo interesującą propozycję wychowania integralnego, polegającą na łączeniu pogadanek religijnych z zajęciami rozwojowymi. W jego opracowaniu oparto się na liturgii roku kościelnego i z wielkim respektem potraktowano zdobycze nauk psychologiczno-pedagogicznych. Wielkie potrzeby zmian w dziedzinie przekazu religijnego, stały się dla ks. J. Wojtukiewicza inspiracją do opracowania podręczników do nauki religii dla dzieci klasy I i II¹⁷. Istotą książeczek były obrazki konturowe do uzupełniania i kolorowania przez dzieci. Do obydwu książeczek ks. J. Wojtukiewicz opracował *Uwagi metodyczne*¹⁸ przeznaczone dla katechetów, zawierające wskazówki i propozycje wykorzystania obrazków na lekcjach religii. Katecheta miał się posługiwać różnorodnymi pomocami celem upogładowienia katechezy, zainteresowania i czynnego włączenia dzieci w jej przebieg; aby głębiej przeżyć omawiane treści. Zaprezentowana przez ks. J. Wojtukiewicza metoda prowadzenia katechez otrzymała nazwę „metody czynnej”. W tym samym roku ks. Wojtukiewicz przystąpił do opracowania katechizmu dla dzieci przygotowujących się do I spowiedzi i Komunii św. Wydrukowanie katechizmu było jednak możliwe dopiero w 1945 r.¹⁹ Przygotował także liczne pomoce do bardziej świadomego uczestnictwa we Mszy św.

Już podczas pobytu w Wilnie dojrzała w nim myśl zorganizowania naukowego ośrodka wychowania chrześcijańskiego, przygotowującego wychowawców religijnych dla wszystkich poziomów wiekowych i różnych form życia katolickiego, którzy podjęliby dzieło wychowania aktywnego katolika. Mocno odczuwano brak wychowawców katolickich.

Wybuch wojny w 1939 r. uniemożliwił na pewien czas jakąkolwiek działalność zewnętrzną. W ciągu kilkunastu dni od rozpoczęcia wojny Polska jako państwo przestała istnieć. Wilno znalazło się najpierw pod okupacją litewską, później niemiecko-litewską²⁰. Dzieci i młodzież uczyły się w tzw. tajnych kompletach²¹. Ks. J. Wojtukiewicz prowadził lekcje religii w kościele i zakrystii przykościelnej. Korzystał z wypracowanych przez siebie metod. Ponadto w niedzielę przygotowywał rodziców do pro-

¹⁶ *Wychowanie w wieku przedszkolnym. Plan wychowawczy*, pr. zesp. Sekcji Wychowania Przedszkolnego Katolickiego Związku Wychowawczego, Ku Szczytom, 1939, s. 175-195.

¹⁷ J. Wojtukiewicz, *Ojciec nasz*, Wilno 1938; tenże, *Pan Jezus z nami*, Wilno 1938.

¹⁸ Tenże, *Nauka religii w szkole powszechnej. Uwagi metodyczne*, Wilno 1939.

¹⁹ Tenże, *Katechizm dla przygotowania dzieci do I Spowiedzi i Komunii św.*, Białystok 1945.

²⁰ Niemcy uznali niepodległość Litwy i oddali rządy w ręce Litwinów, oczywiście pod nadzorem niemieckim (DIK, t. 2, s. 395-396).

²¹ Tak nazywano grupowe lekcje szkolne lub wykłady, odbywające się poza szkołą i poza wiedzą władz okupacyjnych.

wadzenia w domu rozmów z dziećmi na tematy wiary. Była to swoista katecheza rodzinna. W tym trudnym okresie ks. Wojtukiewicz podjął się zorganizowania kompletu na wyższym poziomie. Włączając do współpracy wykładowców Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, zorganizował dla młodzieży systematyczne wykłady z dziedziny kultury chrześcijańskiej. Pierwszy komplet liczył 10 osób. Od początku wprowadził praktyki katechetyczno-pedagogiczne, które miały charakter działalności apostołskiej. Odbywały się w domach rodziców dzieci. Tajne komplety zainaugurowały działalność Instytutu Katolickiego, który oficjalnie zaistniał dopiero po wojnie z jego pierwszym Wydziałem Kultury Chrześcijańskiej. Dorobek polskiej kultury ks. J. Wojtukiewicz cenił sobie szczególnie. Kulturę chrześcijańską traktował jako czynnik uświęcania jednostek i społeczeństwa²². Przez dwa i pół roku udało się prowadzić systematyczne nauczanie. Jesień 1944 r. zaznaczyła się szczególnie dużymi trudnościami w prowadzeniu dalszej normalnej pracy. W 1945 r. Polska została oznaczona nowymi granicami. Ziemie na wschód od Niemna i Bugu zostały w granicach Związku Radzieckiego. Polakom zamieszkującym te tereny umożliwiono wyjazd na teren Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²³. Ks. J. Wojtukiewicz z grupą współpracowników zdecydował się na wyjazd. Opuścił Wilno 27 lutego 1945 r.

Poszukiwanie miejsca dla Instytutu Katolickiego w warunkach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

Droga ks. J. Wojtukiewicza, wysiedlonego ze Wschodu, wiodła najpierw przez Białystok – tu wysadzono cały transport wileński. Ks. Wojtukiewicz znalazł tymczasową przystań w parafii Starosielce, w której proboszczem był ks. A. Le w o s z.

Kościół w Polsce, tak jak cały kraj, potrzebował ogromnego wkładu ludzkiego wysiłku, aby odrodzić się ze zniszczeń wojennych. Idea powołania Instytutu Katolickiego jako ośrodka szkoleniowego wydawała się teraz szczególnie ważna, wręcz nagląca. W Białymstoku i jego okolicach ks. Wojtukiewicz nie widział perspektywy na utrzymanie się i rozwinięcie pracy szkoleniowej. Rozpoczął poszukiwania diecezji, do której przyjętoby księdza repatrianta z koncepcją powołania Instytutu Katolickiego. Były to pierwsze tygodnie w Polsce powojennej. Ogromne straty materialne były widoczne, natomiast straty wśród duchowieństwa, jak się okazało nieco później, przeszły wszelkie oczekiwania. W niektórych diecezjach sięgały 60-70%. Liczba katechetów została zdziesiątkowana²⁴. Straty wśród duchowieństwa nie mogły być uzupełnio-

²² Z. Brzęk, *Niestrudzony wychowawca*, Posłaniec Warmiński 3/1984 nr 12, s. 8.

²³ N. Bavies, *Boże igrzysko. Historia Polski*, Kraków 1991, s. 630. Por. także: DIK, t. 2, s. 444 oraz *Kronika Instytutu Katolickiego, lata 1945-1947*, Ar.IK/G 1042.

²⁴ R. Niparko, *Program katechezy w szkole podstawowej*, w: *Katecheza w szkole*, pr. zb. pod red. J. Kruciny, Wrocław 1982, s. 108.

ne dopływem młodych kapłanów, gdyż seminaria podczas wojny były zamknięte. Brakowało katolickich wychowawców. Świadomość tej rzeczywistości była oczywista. Pomimo jednak swego rodzaju „pustki duszpasterskiej”, która wytworzyła się w okresie powojennym oraz ogromnych potrzeb w zakresie wychowania i kształcenia religijnego, ks. J. Wojtukiewicz przepojony wolą działania w celu odbudowy życia religijnego w Polsce nie mógł znaleźć miejsca, aby założyć szkołę kształcąca ludzi świeckich, którzy podjęliby trud pracy apostołskiej i ściśle katechetycznej. W tej paradoksalnej, aczkolwiek zrozumiałej w ówczesnym czasie sytuacji, znalazł się niejedyn kapłan przybyły ze wschodnich ziem polskich.

Po długich, męczących poszukiwaniach, gdy wydawało się, że już ostatnie nadzieje zgasy, w Częstochowie u stóp Jasnej Góry doszło do opatrnościowego spotkania ks. J. Wojtukiewicza z biskupem diecezji częstochowskiej ks. T. Kubią. Owocem tego spotkania było erygowanie Instytutu Katolickiego w Częstochowie, dekretem z dnia 28 września 1945 r. Już w październiku rozpoczęto wykłady.

Organizacja pracy w Instytucie

Od początku idea Instytutu Katolickiego było kształcenie intelektualne i formacja duchowa katolickich wychowawców. Wewnętrznej formacji miała służyć cała organizacja życia w Instytucie: codzienna Msza św., wspólne modlitwy, konferencje formacyjne i rekolekcje, różnorodne nabożeństwa, a także porządek dnia, który umożliwiał regularność pracy Instytutu, jak również wpływał na kształtowanie dojrzałej osobowości. Duże znaczenie ks. Wojtukiewicz przywiązywał do praktyk zarówno katechetycznych jak i domowych. Odpoczynek uważał także za istotny warunek skutecznej pracy apostołskiej. Organizacja życia w Instytucie prawie nie ulegała zmianom, natomiast zewnętrzna organizacja pracy podlegała ciągłej ewolucji w zależności od możliwości i potrzeb, przed jakimi stawał ks. J. Wojtukiewicz oraz cały Kościół w Polsce. W ustroju socjalistycznym, przepojonym materializmem, nie było miejsca dla wartości chrześcijańskich. Dlatego utrudniano Instytutowi działalność, a nawet podejmowano różne kroki zmierzające do jego likwidacji, gdyż był znaczącym ośrodkiem promieniowania religijnego. Częstochowa, Wrocław, Kłodzko, Trzebnica, Świdnica, Będków, Gietrzwałd – to kolejne miejsca, w których działał Instytut Katolicki, bardziej z konieczności niż z wyboru. Każde z nich było naznaczone wielkim trudem, pracą, bólem, ale przyjmowane z wiarą i wytrwałym zaufaniem Bogu. Niezlomna postawa apostołska ks. Wojtukiewicza stanowiła zupełnie szczególny wkład w dzieło odnowy religijnej w Polsce.

W Instytucie Katolickim w różnym okresie jego istnienia prowadzona była praca w trzech kierunkach: w Wydziale Kultury Chrześcijańskiej, w Wydziale Społecznym i w Studium Katechetyczno-Wychowawczym. Kierownictwo i organizacja poszczególnych działów studiów wchodziły w skład organizacji Instytutu jako całości. Na ich czele stał ks. J. Wojtukiewicz. Pomocą służył mu zespół osób, które bezpośrednio zajmowały

się prowadzeniem poszczególnych działów i koordynowały pracę. W pierwszych trzech latach przyjmowano na studia mężczyzn i kobiety, później Instytut stał się szkołą tylko dla kobiet. Wykładowcami w Instytucie Katolickim byli przeważnie księża profesorowie Seminarium Duchownego danej diecezji, ale także osoby świeckie. Z czasem w skład zespołu nauczycielskiego wchodziły absolwentki Instytutu Katolickiego²⁵.

Wychowanie rozumiał ks. J. Wojtukiewicz jako wdrażanie w kulturę chrześcijańską zgodnie zresztą z tendencjami panującymi już wówczas w rozwijającej się pedagogice kultury²⁶, toteż pierwszym kierunkiem kształcenia w Instytucie był Wydział Kultury Chrześcijańskiej. Nauka trwała zasadniczo cztery lata na podbudowie szkoły średniej. Absolwentki były przygotowane do prowadzenia pracy formacyjnej z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi. Studium Katechetyczno-Wychowawcze było specyficznym organem Instytutu Katolickiego zorganizowanym we Wrocławiu w 1947 r. jako średnia szkoła katechetyczna. Była to pierwsza tego rodzaju szkoła w Polsce, mająca na celu przygotowanie nauczycieli religii do szkół podstawowych. Niemniej jednak kierownictwo i organizacja studium wchodziły w skład organizacji Instytutu jako całości.

Cała organizacja pracy w Studium, a także w całym Instytucie, zmierzała ku temu, by rozbudzać aktywność i twórczość, rozwijać samodzielność w myśleniu, usprawniać działanie oraz uczyć umiejętności praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy²⁷. Ukończenie Studium uprawniało do objęcia stanowiska katechetki szkół podstawowych. Ponadto absolwentki Studium, jeśli chciały uczyć się dalej, mogły kontynuować naukę w Wydziale Kultury Chrześcijańskiej. Egzamin maturalny musiały jednak zdawać przed komisją państwową²⁸.

We Wrocławiu ks. J. Wojtukiewicz przystąpił do zorganizowania w roku szkolnym 1948/49 Wydziału Społeczno-Oświatowego dla mężczyzn. Jego celem było wdrożenie w technikę pracy społecznej i pogłębienie światopoglądu kandydatów. Został przygotowany program obejmujący trzy lata nauki. Niecały rok udało się ks. Wojtukiewiczowi utrzymać ten wydział. Brak personelu, nasilające się trudności polityczne i względy bezpieczeństwa stały się powodem zlikwidowania wydziału.

Założenia programowe pracy w Instytucie

Organizacja pracy w Instytucie podlegała ciągłej ewolucji głównie z racji warunków społeczno-politycznych w Polsce, w jakich przyszło ks. J. Wojtukiewiczowi żyć i pracować. Wielokrotna modyfikacja organizacji Instytutu dokonywała się z zachowaniem zasadniczych założeń programowych, którymi było: przygotowanie katolic-

²⁵ *Instytut Katolicki we Wrocławiu*, Ar.IK/G 1042.

²⁶ L. Chmaj, *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1962, s. 341-437.

²⁷ H. Wistuba, *Rozwojowa organizacja Studium Katechetyczno-Wychowawczego w Instytucie Katolickim we Wrocławiu*, Gietrzwałd 1950, mps (Bibl. WWSK Gietrzwałd, sygn. PD 19).

²⁸ DIK, t. 2, s. 659.

kich wychowawców dla wszystkich poziomów nauczania i rozmaitych form życia człowieka, doskonalenie metod i pomocy dydaktycznych służących integralnemu wychowaniu religijnemu i dokształcanie katechetyczne poza Instytutem. Na czoło wysuwała się sprawa nauczania i wychowania religijnego dzieci i młodzieży. Zadania te były realizowane przez studia stacjonarne jak i przez prowadzone na szeroką skalę kursy katechetyczne.

Cele, treści i metody pracy w Instytucie Katolickim

W Instytucie były różne działy zespolone z sobą ściśle wspólnym celem, do którego zmierzały. Tym celem łączącym wszystkie wysiłki było przygotowanie ludzi świeckich do pracy apostołskiej w najszerszym tego słowa znaczeniu. Wychowanie to miało jednocześnie prowadzić do pełnego rozwoju osoby ludzkiej, do wszechstronnego rozwinięcia osobowości, która byłaby zdolna do ofiarnej służby najwyższym wartościom. Ks. J. Wojtukiewicz przywiązywał dużą wagę do solidnego przygotowania intelektualnego z zakresu filozofii, teologii oraz nauk pedagogiczno-katechetycznych, ale na naczelne miejsce wysuwał potrzebę formacji wewnętrznej. Pracy katechetek nie zacieśniał tylko do salki katechetycznej, rozumiał ją bardzo szeroko jako „ewangelizację całego życia chrześcijańskiego”²⁹ – czyli wprowadzanie zasad Ewangelii w życie społeczne, tak aby stało się ono czynnikiem uświęcania jednostek.

W wychowaniu do apostołstwa ks. Wojtukiewicz przestrzegał, aby mniej teoretyzować, a więcej zwracać uwagę na wychowanie przez działanie. Ideą, którą kierował się, było tworzenie i szerzenie kultury chrześcijańskiej, czyli wprowadzanie chrześcijańskich obyczajów i atmosfery w życie społeczne³⁰. Sama nauka w Instytucie Katolickim miała inny charakter niż w istniejących uczelniach – bardziej praktyczny. Ćwiczenia, praktyki, wspólne życie w internacie, wspólna liturgia, praca dla innych miały formować osobowość chrześcijańską otwartą, ofiarną, zaangażowaną. Ks. J. Wojtukiewiczowi zależało na tym, aby rozbudzić w młodzieży miłość do Kościoła i pragnienie służenia Kościołowi w sposób odpowiedzialny i fachowy³¹.

Wybór metody nauczania, jak podkreślał ówczesny dydaktyk K. Sośnicki, uwarunkowany jest celem, który chcemy osiągnąć³². Cele pracy w Instytucie Katolickim w pewien sposób wskazywały na metody pracy. Kształcenie miało być wychowujące. Ks. J. Wojtukiewicz nadawał nauczaniu wartość wychowawczą, dążył do jak największej samodzielności w myśleniu i zdobywaniu wiedzy. Chciał pobudzić umysł wycho-

²⁹ *Directorium do Statutu Studium Katechetycznego przy Seminarium Duchownym „Hosiolum” w Olsztynie*, Olsztyn 1974, Ar.IK/G 607, s. 7.

³⁰ Z. Brząk, *Niestrudzony wychowawca*, s. 8.

³¹ J. Wojtukiewicz, *Moje wspomnienia o pracy kapłańskiej na terenie Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1947-1959*, Ar.IK/G 607, s. 7.

³² K. Sośnicki, *Dydaktyka ogólna*, Wrocław 1959, s. 297-298.

wanków do samodzielnego, twórczego wysiłku, dlatego podstawową metodą pracy była metoda czynna, polegająca na aktywnej postawie zarówno nauczyciela jak i wychowanków, wyrażająca się we wzajemnej współpracy i dużej samodzielności w myśleniu i zdobywaniu wiedzy. Większość zajęć prowadzona była systemem wykładowo-ćwiczeniowym. „Wychowanie przez działanie” ks. Wojtukiewicz realizował w dużej mierze przez praktyki, które odbywały się zarówno w samym Instytucie jak i w terenie. Do praktyk w terenie należały: katechizacja dzieci, młodzieży, dorosłych, przygotowywanie z dziećmi misterii i inscenizacji religijnych. Praktyki domowe związane były z utrzymaniem czystości i porządku w internacie.

Ks. J. Wojtukiewicz pragnął uczynić Instytut Katolicki środowiskiem wychowawczym przez samowychowanie. Szkoła funkcjonowała dzięki zaangażowaniu wszystkich, zarówno personelu jak i uczących się. Wszelkie prace wykonywane były w poczuciu współodpowiedzialności i wzajemnej pomocy.

Zagadnienie metody kształcenia w podobny sposób ujmowało wiele kierunków pedagogicznych ostatniego stulecia, wśród których postulat twórczego wysiłku stawiała „szkoła pracy” w różnych odmianach i zastosowaniach. Na szczególną uwagę zasługuje ujęcie procesu kształcenia prezentowane przez amerykańską nauczycielkę H. Parkhurst, nazwane „planem daltońskim”³³, w którym zakłada się rozwijanie inicjatywy i poczucia odpowiedzialności w każdym uczniu, indywidualizację w nauczaniu przez współdziałanie w życiu grupowym, aby osiągnąć wspólne cele. Głównym propagatorem „szkoły pracy” w Polsce, zwanej także „szkołą twórczą”, był H. Rowid³⁴. Charakter „szkoły pracy” miał także „system uczenia się pod kierunkiem” będący kolejną próbą nowej organizacji nauczania, opracowany przez Haall-Questa³⁵.

Ks. J. Wojtukiewicz, czerpiąc niewątpliwie z postępu myśli dydaktycznej, utworzył jednak szkołę z własną, oryginalną metodą pracy, w której na plan pierwszy wysuwała się troska o kształcenie kadry katolickich wychowawców. Do tej pory powstawały szkoły eksperymentalne w duchu „nowego wychowania” na poziomie podstawowym i średnim – były to szkoły świeckie. Ks. J. Wojtukiewicz zaadaptował i rozwinął metody pracy proponowane w kształceniu ogólnym do wychowania religijnego.

Formacja apostołska

Do podjęcia świadomej pracy apostołskiej potrzebna była określona postawa wewnętrzna, którą należało kształtować, w przeciwnym razie, jak twierdził ks. J. Wojtukiewicz, praca może się stać tylko społecznym działaniem. Formacja wewnętrzna była szczególną troską ks. Wojtukiewicza, kładł w niej główny akcent na zespołowość w pra-

³³ H. Parkhurst, *Wysztalcenie według planu daltońskiego*, Lwów-Warszawa, br. d.

³⁴ H. Rowid, *Szkoła twórcza*, Kraków 1931.

³⁵ Haall-Quest, *Uczenie się pod kierunkiem*, Lwów-Warszawa 1932.

cy. Toteż od uczących się osób wymagano wspólnego mieszkania w internacie i współudziału w organizowaniu życia całego ośrodka. Wychowanie liturgiczne i biblijne stanowiło zasadniczą podstawę dla kształtowania więzi z Chrystusem i dyspozycyjności wobec potrzeb Kościoła.

Praca, obok modlitwy, była jednym z najbardziej istotnych środków formacji duchowej. Ks. Wojtukiewicz wskazywał na jej wielką rolę w uświęcaniu człowieka i kształtowaniu charakteru oraz uważał ją za środek uwielbiania Boga³⁶. Istotnym wyrazem postawy apostoelskiej był pozytywny stosunek do każdego człowieka, poszanowanie jego godności oraz okazywanie zaufania pomimo słabości i przewrotności ludzkiej natury. W takiej postawie zawierała się wiara w dobrą, chociaż słabą wolę człowieka i zwycięstwo Bożej łaski. Życie w prawdzie, radość promieniująca na innych oraz ofiarność, to cechy, które miały być pielęgnowane, przez refleksję i umacnianie dzięki więzi z Chrystusem³⁷. Duchowym pokarmem w „Szkole Służby Bożej” (tak wewnętrznie nazywano Instytut Katolicki) była nade wszystko Eucharystia i Słowo Boże. Ks. J. Wojtukiewicz wkładał wiele trudu w jak najlepsze przygotowanie studentek do czynnego udziału we Mszy św. Włączał je także do współpracy w przygotowywaniu materiałów duszpastersko-katechetycznych, ukierunkowanych liturgicznie i biblijnie.

Kształcenie katechetyczne organizowane poza Instytutem

Oprócz systematycznych studiów ks. J. Wojtukiewicz organizował kursy katechetyczne, jednodniowe spotkania szkoleniowe, zwane odprawami katechetycznymi, oraz wczasokursy młodzieżowe w celu pogłębienia formacji religijnej młodych ludzi. Ważnym, jednoczącym czynnikiem w pracy katechetycznej na Warmii były opłatki katechetyczne przygotowywane i przeżywane wspólnie w Ośrodku Katechetycznym w Gietrzwałdzie. Stałym punktem w programie zajęć były praktyki katechetyczne. Wszystkie te formy działalności miały na celu wprowadzanie w nowe, lepsze metody pracy, głębsze rozumienie podstawowych zagadnień teologicznych oraz zapoznanie z najnowszymi zdobyczami wiedzy psychologiczno-pedagogicznej.

Kursy katechetyczne

Gdziekolwiek ks. J. Wojtukiewicz instalował Instytut Katolicki, tam kursy katechetyczne stały się odtąd już stałą formą kształcenia katechetycznego. Na szczególną uwagę zasługuje Pierwszy Ogólnopolski Kurs Katechetyczny w Częstochowie, przeprowadzony w dniach od 4 do 21 lipca 1946 r., w którym uczestniczyło 549 osób z różnych stron Polski. Był on bardzo ważnym wydarzeniem dla Kościoła, a przede wszystkim

³⁶ J. Wojtukiewicz, *Wychowanie*, Ar.IK/G T. 25, s. 157-158.

³⁷ Tenże, *Życie i praca apostoelska. Biuletyn katechetyczny*, Gietrzwałd 1962, nr 1, s. 1-2, Ar.IK/G 107.

dla teorii i praktyki katechetycznej w Polsce. Zorganizowany został po długiej przerwie w katechizacji spowodowanej II wojną światową. Z uwagi na wielkie potrzeby i braki w tej dziedzinie, niezmiernie ważne było podzielenie się dorobkiem myśli oraz doświadczeniem nauczania i wychowania religijnego³⁸.

Przez 10 lat istnienia Instytutu Katolickiego w Archidiecezji Wrocławskiej, ks. Wojtukiewicz organizował kursy katechetyczne we wszystkich dekanatach. Trwały one kilka lub kilkanaście dni, a nawet rozciągano je do kilku miesięcy. Miały na celu doszkalać pracujących katechetów. Równocześnie ks. J. Wojtukiewicz był zapraszany do współpracy w prowadzeniu kursów katechetycznych w Diecezji Warmińskiej. Gdy w 1958 r. Instytut Katolicki przybył na stałe do Gietrzwałdu na Warmię, ks. J. Wojtukiewicz był głównym organizatorem kursów i spotkań katechetycznych. Zachowało się wiele materiałów dokumentujących tę działalność zarówno w Archidiecezji Wrocławskiej jak i w Diecezji Warmińskiej. Kursy umożliwiały nie tylko zapoznanie się w teorii i praktyce z nowymi, nieznanymi jeszcze powszechnie metodami pracy katechetycznej i pomocami do nauki religii, ale także zaopatrzenie się w te pomoce, przede wszystkim: podręczniki, szkice katechez, mapy, obrazy i obrazki. Na kursach katechetycznych organizowanych po II Soborze Watykańskim, omawiane były niektóre zagadnienia Soboru, ważne dla pracy katechetycznej, oraz zagadnienia katechezy rodzinnej i młodzieżowej. Kursy spełniały też bardzo ważne zadanie w dziedzinie budzenia świadomości współpracy duchownych i świeckich.

Ks. J. Wojtukiewicz miał do pomocy zespół ludzi (absolwentek i studentek Instytutu), który niezmordowanie pracował nad tym, żeby kursy przebiegały sprawnie i pozostawiały w uczestnikach jak najwięcej dobra do bardziej efektywnej pracy katechetycznej. Nadto ks. J. Wojtukiewicz zapraszał jako prelegentów ludzi, którzy w tym samym czasie zaczynali tworzyć polską katechetykę: ks. M. Finke, ks. S. Piotrowskiego, ks. J. Łapota i innych.

Praktyki katechetyczne

Już w samej idei Instytutu Katolickiego zawarte było założenie o praktycznym charakterze nauki. To sugerowało potrzebę różnorodnych praktyk i ćwiczeń. Studentki od początku swojej nauki miały możliwość bezpośredniego kontaktu z dziećmi. Brały udział w prowadzeniu Krucjaty Eucharystycznej, obserwowały zajęcia z dziećmi prowadzone przez ich starsze koleżanki. Od 1948 r. stałym punktem w programie zajęć w Instytucie Katolickim były praktyki katechetyczne, które polegały na wyjazdach w teren i prowadzeniu katechezy w różnych parafiach. Odbywały się zwykle w maju. Ogromne potrzeby sił katechetycznych – zwłaszcza w pierwszych latach po wojnie,

³⁸ *Pamiętnik Ogólnopolski Kursu Katechetycznego w Częstochowie z dn. 4-21 VII 1946 r.*, Częstochowa 1946, Ar.IK/G 134.

gdy wzrastała liczba szkół – bardziej niż względy dydaktyczne, zdecydowały o tym, że podjęta została przez studentki Instytutu całoroczna praca katechetyczna jeszcze podczas trwania studiów.

Po wojnie duża liczba dzieci była religijnie zaniedbana i pozbawiona przygotowania do I spowiedzi i Komunii św. Główna troska duszpasterzy w latach powojennych skierowana była na objęcie jak największej liczby dzieci przygotowaniem do tych sakramentów³⁹. Brakowało wykwalifikowanych nauczycieli religii. Ponadto Kościół musiał pokonywać coraz to nowe utrudnienia w prowadzeniu pracy katechetycznej ze strony władz państwowych, zmierzających ku laicyzacji społeczeństwa⁴⁰.

Studentki starszych lat, które zgłębiły dydaktykę i metodykę nauczania religii, kierowane były do szkół. We Wrocławiu Instytut Katolicki nawiązał szczególną współpracę z parafią św. Augustyna, która stała się dla Instytutu parafią ćwiczebną. Tam również prowadzono pierwsze katechezy dla dzieci przedszkolnych. Jesienią 1954 r. gdy cały Instytut pracował w Trzebnicy, dla ostatniego roku studium Katechetyczno-Wychowawego ks. Wojtukiewicz zorganizował w Świdnicy Śląskiej ośrodek praktyk katechetycznych⁴¹. Dziewczęta swoją obejmowały wówczas około 20 miejscowości⁴². „Wychowanie przez liturgię” realizowane wobec osób uczących się w Instytucie miało odniesienie także w formacji religijnej dzieci i młodzieży. Dokonywało się m.in. przez przygotowanie liturgiczne przed Mszą św. niedzielą. Ponadto stosowano różnorodne pomoce wizualne, np. tzw. tablice liturgiczne, które wywieszano w gablotach kościoła. W ramach praktyki katechetycznej studentki kolejno wygłaszały w kościele komentarze liturgiczne przed niedzielą Mszą św. Dzień wcześniej, w sobotę, przygotowywały dzieci do uczestnictwa we Mszy św. Zapoznawały je z treścią czytań mszalnych, ćwiczyły z dziećmi śpiewy, uczyły recytacji modlitw. Sobotnie spotkania z dziećmi i młodzieżą były także okazją do przygotowania różnych imprez religijnych, przeprowadzanych w kościele (misteria, hołdy). Komentarze do Mszy św. wygłaszane przez studentki, podobnie jak katecheza dzieci przedszkolnych, były w Kościele wielką nowością. Reakcje wiernych były różne, często wskazywały na niezrozumienie takiego zaangażowania w Kościele⁴³. Ks. J. Wojtukiewicz włączając osoby świeckie i to kobiety, do tak ważnych posług jak prowadzenie komentarzy liturgicznych, wyprzedził w tej dziedzinie wskazania II Soboru Watykańskiego, wykazał ogromne wyczucie kierunku, w jakim Duch Święty prowadził Kościół. Wkrótce na Soborze nauka Kościoła o zaangażowaniu świeckich zajęła miejsce szczególne.

³⁹ *Ratujmy dzieci*, WK nr 8/9 1946, s. 220-222.

⁴⁰ H. Ł u c z a k, *Katecheza młodzieży w Polsce*, Kraków 1988, s. 19. Por także: R. N i p a r k o, *Program katechezy w szkole podstawowej*, w: *Katecheza w szkole*, pod red. R. K r u c i n y, Wrocław 1982, s. 109.

⁴¹ Korespondencja w tej sprawie pomiędzy ks. J. Wojtukiewiczem a ordynariuszem wrocławskim ks. K. Ł a g o s z e m, AR.IK/G 1080.

⁴² *Instytut Katolicki we Wrocławiu*, Ar.IK/G 1042 oraz DIK, t. 2, s. 629-630.

⁴³ S. M a z u r, *Wspomnienia*, spisane w 1995 r., Ar.IK/G T. III, p 2, s. 13-14.

Po zakończeniu roku szkolnego 1947/48 została zorganizowana po raz pierwszy w kilku parafiach Archidiecezji Wrocławskiej letnia katechizacja. Praca ta stopniowo rozwijała się i trwała przez cały czas pobytu Instytutu Katolickiego na Dolnym Śląsku. Wszystkie studentki wyjeżdżały na katechizację. Do parafii przybywały na zaproszenie proboszczów. Prowadziły zajęcia z dziećmi przedszkolnymi, szkolnymi, młodzieżą oraz pogadanki religijne z dorosłymi. Około 80 parafii miało katechetyczne wsparcie z Instytutu Katolickiego⁴⁴. Przygotowanie dzieci obejmowało 24 katechezy i dwa spotkania organizacyjne.

Katechizacja dzieci przedszkolnych

Potrzebę ogarnięcia integralnym wychowaniem religijnym dzieci w wieku przedszkolnym rozważano już przed wybuchem II wojny światowej. Tym zagadnieniem szczególnie zainteresowana była wówczas A. Stefanowicz, z którą ks. J. Wojtukiewicz współpracował⁴⁵. Wiedza o rozwoju dziecka była już szeroko popularyzowana. Znakomity ówczesny pedagog F. W. Foerster pisał: „Nie zapominaj, że właściwe i naprawdę skuteczne wychowanie dokonuje się w pierwszych czterech latach życia”⁴⁶. Priorytet w wychowaniu religijnym, szczególnie małego dziecka, od początku oficjalnych wypowiedzi Kościoła na ten temat, przypisywano rodzinie⁴⁷. Jednak rodzice często nie rozumieli potrzeby tak szczególnej troski wychowawczej o dziecko w pierwszych latach jego życia i na ogół nie byli przygotowani do wypełniania tego obowiązku. Tej potrzebie nie były w stanie zaradzić także przedszkola, dostępne tylko dla dzieci zamożnych rodziców. Piękna idea ogródków jordanowskich i dziecięcych w Polsce była słabo rozwinięta z uwagi na trudności natury materialnej. Najpoważniejszym jednak powodem trudności w realizacji „powszechności” wychowania dzieci w wieku przedszkolnym jeszcze przed wojną był brak odpowiednio przygotowanej kadry wychowawców. W okresie powojennym do tych samych trudności doszła kolejna przeszkoda wynikająca z polityki prowadzonej przez władze oświatowe. W przedszkolach państwowych jedynym dopuszczalnym systemem wychowania dziecka był system marksistowski, czyli laicki⁴⁸. Co prawda tuż po wojnie, gdy katecheza odbywała się ustawowo w szkole, programy państwowe przewidywały dwie półgodzinne pogadanki religijne tygodniowo w przedszkolach. Ta możliwość nie była jednak respektowana przez władze oświatowe, ponadto nie było osób przygotowanych do prowadzenia ka-

⁴⁴ DIK, t. 2, s. 540-541.

⁴⁵ A. Stefanowicz, *Zagadnienia wychowawcze w pracy Akcji Katolickiej. Wychowanie przedszkolne*, Ku Szczytom nr 2/1939, s. 166-175.

⁴⁶ F.W. Foerster, *Stare i nowe wychowanie*, Katowice 1938, s. 66.

⁴⁷ Pius XI, *Encyklika O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży*, s. 28-37.

⁴⁸ Z. Marek SJ, *Rozwój teorii religijnego wychowania dzieci w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945-1990*, Kraków 1994, s. 53-63.

techezy przedszkolnej. Brakowało również pomocy dydaktycznych, dopiero w latach sześćdziesiątych pojawiły się materiały pod redakcją ks. P. Bednarczyka⁴⁹. W takiej sytuacji tylko dzieci korzystające z przedszkoli prowadzonych przez siostry zakonne otrzymywały pewną formację religijną. Takich przedszkoli było jednak bardzo mało, a i te wkrótce władze państwowe zlikwidowały.

Dzięki współpracy ks. J. Wojtukiewicza z osobami zainteresowanymi zagadnieniami wychowawczymi, postępowaniem myśli pedagogicznej i upowszechnianiem wychowania katolickiego, już w Wilnie w latach 1937–1939, opracowany został program wychowania dzieci dwóch poziomów wiekowych: cztero-, pięcio- oraz sześcioletnich⁵⁰. Stanowił on bardzo ciekawą propozycję łączenia zajęć ogólnorozwojowych z pogadankami religijnymi. W oparciu o ten program powstały szkice katechez dla dzieci przedszkolnych w cyklu dwulet-nim⁵¹, do których dołączone zostały *Uwagi metodyczne dla rodziców*. Materiały opracowane w Wilnie i pierwsze pozytywne doświadczenia w pracy z dziećmi, skłoniły ks. J. Wojtukiewicza w roku szkolnym 1949/50 do objęcia katechizacją dzieci przedszkolnych w parafiach Archidiecezji Wrocławskiej. Program przewidywał specjalne zadania wychowawcze dla rodziców. Była to swoista forma katechezy rodzinnej. W parafiach, w których była organizowana, korzystały z niej prawie wszystkie dzieci. Katechezę przedszkolną upowszechniały studentki Instytutu Katolickiego nie tylko we Wrocławiu, ale także w parafiach poza Wrocławiem, i nie tylko na Dolnym Śląsku, ale w całej Polsce. Pochodziły bowiem z różnych stron Polski i po ukończeniu nauki w Instytucie, często wracały do swoich rodzinnych miejscowości, aby wprowadzać to, czego nauczyły się w Instytucie Katolickim. Musiały często pokonywać opory wielu katolików i samego duchowieństwa wobec katechezy dzieci przedszkolnych, bowiem nie była ona jeszcze znana.

Wiadomości o metodycznych wskazówkach i pomocach do prowadzenia katechezy przedszkolnej rozchodziły się jednak szybko i szeroko. Zamówienia na pomoce katechetyczne napływały z różnych stron Polski. Żeby je realizować, trzeba było ogromnego wysiłku ludzkich rąk, gdyż był to już okres, kiedy zabroniono korzystania z powielaczy. Katechezy przepisywano więc na biurowej maszynie do pisania⁵². Wszystkie pomoce były wykonywane ręcznie.

Dziś, gdy katechizacja dzieci przedszkolnych jest zjawiskiem powszechnym, gdy jest tyle dostępnych podręczników, książek religijnych i pomocy dla dzieci, warto so-

⁴⁹ *Dozwólcie dzieciom przyjść do Mnie. Pogadanki religijne dla dzieci 3 i 4 roku życia; Dozwólcie dzieciom przyjść do Mnie. Pogadanki religijne dla dzieci 5 i 6 roku życia*, opr. pod red. P. Bednarczyka, Tarnów 1956 (mps).

⁵⁰ *Wychowanie w wieku przedszkolnym. Plan wychowawczy*, pr. zb. Sekcji Wychowania Przed-szkolnego Katolickiego Związku Wychowawczego, Ku Szczytom, 1939, s. 175-195.

⁵¹ *Wychowanie religijne najmłodszych dzieci w parafii*, pr. zesp. pod kier. J. Wojtukiewicza, Wrocław 1953, Ar.IK/G 64 (Jest to najstarszy egzemplarz, jaki się zachował).

⁵² J. Wojtukiewicz, *Moje wspomnienia o pracy kapłańskiej w latach 1947-1958*, Gietrzwałd 1989, Ar.IK/G 607, s. 9 oraz DIK, t. 2, s. 553.

bie uświadomić, że u podstaw rozwoju tej pracy leży wielki trud ks. J. Wojtukiewicza i katechetek z Instytutu Katolickiego.

Publikacje i materiały katechetyczne ks. J. Wojtukiewicza

Po zakończeniu wojny pierwszą potrzebą było objęcie formacją religijną, a nade wszystko sakramentalną, dzieci i młodzieży. Brakowało jednak podręczników do nauki religii, pomocy dydaktycznych, a także odpowiednio przygotowanych ludzi. Pierwsze obszerniejsze opracowanie przeznaczone dla katechetów ks. W. Zaleskiego ukazało się dopiero w 1959 r.⁵³ Staraniem ks. J. Wojtukiewicza i dzięki jego inicjatywie, dzieci młodsze otrzymały książeczki do nauki religii w klasie I i II⁵⁴. Syntetyczne ujęcie prawd wiary ks. J. Wojtukiewicz zawarł w katechizmie⁵⁵, który stanowił ogromną pomoc w przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i Komunii świętej.

Ks. J. Wojtukiewicz, skupiając wokół siebie ludzi, którzy podobnie jak on odkrywali w sobie powołanie do pracy apostołskiej w Kościele, mógł rozszerzać działalność. Efektem pracy zespołowej pod kierunkiem ks. J. Wojtukiewicza były m. in. *Szkice katechetyczne*⁵⁶ dla dzieci przedszkolnych i na wszystkie poziomy szkoły podstawowej. Ks. J. Wojtukiewicz nigdy nie otrzymał pozwolenia od władz państwowych na wydrukowanie tych materiałów. Dokąd było to możliwe odbijano je na powielaczu, a gdy i powielanie zostało zabronione, przepisywano je na biurowej maszynie do pisania. Tę mrówczą pracę wykonywały studentki i trzeba dodać, że z wielką radością i bardzo ofiarnie⁵⁷.

Studentki Instytutu Katolickiego, będąc jednocześnie katechetkami, wносиły realne projekty, uwagi, spostrzeżenia, w przygotowywane katechezy i pomoce. Pierwszą redakcję wykonywał ks. J. Wojtukiewicz we współpracy z A. Stefanowicz, natomiast studentki rozpracowywały wskazówki metodyczne w oparciu o własne doświadczenia zdobyte w pracy z dziećmi⁵⁸. Przeróbki katechez był wielokrotnie uwarunkowane rozwojem myśli twórczej i doświadczeniem, oraz zmianą programu nauki religii w 1958 r. Aż do tego czasu obowiązywał program zatwierdzony w 1935 r. Najwcześniejsze wersje szkiców katechetycznych na poszczególne klasy szkoły podstawowej zachowały się z 1949 r. Ostatnie redakcje szkiców pochodzą z 1957 r. a materiały do klasy VIII z 1963 r.

Proponowane katechezy przebiegały według teorii stopni formalnych, ale w ujęciu ks. Wojtukiewicza uzyskała ona jednak szczególne walory. Treści religijne podawane są w taki sposób, aby budziły sferę emocjonalną, zwłaszcza uczucie miłowania Boga

⁵³ W. Zaleski, *Nauka Boża. Katechezy t. I i II*, Poznań-Warszawa-Lublin 1959.

⁵⁴ Patrz przyp. 18.

⁵⁵ Patrz przyp. 19.

⁵⁶ *Szkice katechetyczne do nauczania religii rzymsko-katolickiej w szkole podstawowej*, pr. zesp. pod kier. J. Wojtukiewicza, Ar.IK/G.

⁵⁷ J. Wojtukiewicz, *Moje wspomnienia o pracy kapłańskiej w Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1947-1958*, Gietrzwałd 1989, Ar.IK/G 607.

⁵⁸ DIK, t. 2, s. 493-494.

i bliźniego. Przede wszystkim dziecko miało czynnie uczestniczyć w katechezie. Dlatego niezbędnym uzupełnieniem materiałów teoretycznych były różnorodne pomoce katechetyczne. Cały zespół środków i sposobów podawania wiadomości religijnych miał za zadanie angażować dziecko w proces wychowania religijnego zarówno emocjonalnie jak i werbalnie i motorycznie. W proponowanej tzw. metodzie czynnej zasadniczej zmianie uległa również rola nauczyciela-katechety. Zakładała odejście od tradycyjnego modelu katechety – wykładowcy i ucznia – biernego słuchacza. Była głęboko zakorzeniona w psychologicznej prawdzie o dziecku, znanej od wielu lat, a na przełomie XIX i XX w. uzasadnianej naukowo, mówiącej o tym, że żywiołem dzieci jest ruch, działanie, zabawa. W działaniu dzieci czują się dobrze. Bawiąc się, poznają rzeczywistość, a więc uczą się, rozwijają. Ks. Wojtukiewicz wczuwając się w psychikę dziecka, podsunął dzieciom to, co budziło ich zainteresowanie, skupiało uwagę. Zaproponował proste obrazki konturowe do kolorowania, uzupełniania, czy też układania przez dzieci. W ciągu lat pracy Instytutu wnoszono coraz to nowe pomysły. Do najczęściej stosowanych i najbardziej popularnych pomocy dydaktycznych opracowanych i wykonanych w Instytucie Katolickim należą między innymi:

– Obrazki konturowe – dla dzieci przedszkolnych i w młodszym wieku szkolnym. Dzieci miały obrazek uzupełnić i pokolorować;

– Obrazki rozsypankowe – na arkuszu papieru naszkicowane sylwetki osób i przedmiotów, które dziecko miało wyciąć, poprawnie ułożyć, pokolorować i uzupełnić własnym rysunkiem;

– „Obraz stworzenia świata” – komplet ruchomy – kolorowy zestaw sylwetek i poszczególnych elementów pojawiających się w biblijnym opisie stworzenia. Dzieci lub katecheta przyczepiały poszczególne części na tablicy;

– Symbole biblijne i liturgiczne;

– Obrazy biblijne *Ojciec nasz*;

– Obrazy liturgiczne;

– Tablice liturgiczne;

– Mapy;

– Przewrocza.

Pomoce katechetyczne wykonywane dzięki mrówczej pracy osób z Instytutu Katolickiego były niezbędnym uzupełnieniem *Szkiców katechetycznych*. Ważna była umiejętność posługiwania się tymi pomocami. Tę sprawność nabywały katechetki, korzystając m.in. ze wskazań metodycznych zawartych we wstępie do *Szkiców*. Metoda czynna, pobudzała do samodzielnego wysiłku i czynnego udziału w zajęciach. Katecheta stosując różnorodne pomoce miał możliwość oddziaływania na sferę emocjonalną i zmysłową dziecka, zwłaszcza na zmysł wzroku, słuchu, dotyku. Stosowanie pomocy poglądowych w postaci różnorodnych obrazów oraz przedmiotów przybliżających omawiany temat, a także rysunek dziecka, śpiew, rozmowa, inscenizacje, hołdy

i inne działania umożliwiały bardziej swobodne zachowanie się uczniów, co sprzyjało zajmowaniu postawy aktywnej, twórczej, wobec poznawanych treści. Postulat wszechstronnego zaangażowania ucznia na katechezie będzie szczególnie respektowany przez katechetów, opracowujących podręczniki metodyczne dla katechetów dopiero po II Soborze Watykańskim, zwłaszcza w *Podręcznikach metodycznych do Katechizmu Religii Katolickiej*.

Szkice katechetyczne opracowane dla poszczególnych klas szkoły podstawowej, stanowiły niezastąpioną pomoc dla katechetów po II wojnie światowej – w czasie tak trudnym dla Kościoła w Polsce. Proboszczowie parafii na Dolnym Śląsku zostali zobowiązani do zaopatrywania w *Szkice katechetyczne* wszystkich swoich nauczycieli religii⁵⁹.

Nowatorskie propozycje ks. J. Wojtukiewicza w zakresie metodyki katechizacji poprzedziła działalność wielkich reformatorów myśli pedagogicznej w Stanach Zjednoczonych i Europie. W Polsce wielkimi teoretykami katechezy w duchu „nowego wychowania” byli ks. W. G a d o w s k i i ks. Z. B i e l a w s k i. Wspólną cechą podejmowanych reform była troska o dziecko, o jego całościowy rozwój i skuteczność nauczania. W odniesieniu do katechezy zwłaszcza dwa aspekty metodyczne były przedmiotem szczególnego zainteresowania katechetów: pogładowość w nauczaniu oraz czynny udział dziecka na katechezie. Materiały służące praktyce katechetycznej jednak w niewielkim stopniu odzwierciedlały założenia „nowego wychowania”. Pionierskie próby na tym polu podejmował m.in. ks. W. Gadowski. W tym czasie publikował ks. prof. J. D a j c z a k, ks. prof. J. Ł a p o t. Na łamach „Katechety” zabierał głos redaktor tego czasopisma ks. M. F i n k e. Wymienieni autorzy i wielu innych zapoznawali polskich czytelników z dorobkiem katechez na Zachodzie, uwrażliwiali na braki i potrzeby rodzimej katechezy. Ks. J. Wojtukiewicz zajmuje w historii katechezy miejsce szczególne. Jest godnym kontynuatorem wymienionych wyżej wielkich teoretyków katechezy. Przeszedł do historii katechezy jako oryginalny twórca metody czynnej, którą nazwano później przeżyciowo-czynną. Dostarczył polskiej katechetyce nowych rozwiązań dydaktycznych, wzbogacił polską teorię i praktykę katechetyczną.

Barbara Rozen, Gietrzwałd

⁵⁹ Instrukcja nr 9, wydana przez Referat Szkolny Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska, Wrocław 5.11.1948 r., podpisana przez ks. J. P i s k o r z a, wizytatora, AAW I.A. 28.a.901.